

потенціалу. За нашим припущенням, він є частиною соціального досвіду і в структурному відношенні представляє зв'язок чотирьох взаємообумовлених компонентів: теоретичного, діяльнісного, творчого та емоційно-ціннісного.

Запропонована структура відображає дане складне особистісне утворення, формування якого входить до важливих завдань музично-педагогічної освіти і є основою становлення педагогічної майстерності майбутнього педагога-музиканта.

Література

1. *Буева Л.П.* Социальная среда и сознание личности. – М., 1968. – 268 с.
2. *Завадская Т.Н.* Формирование музыкально-эстетического опыта младших школьников. Дисс. ...канд. пед. наук. - К., 1993. – 195 с.
3. *Неменский Б.М.* Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания: Кн. для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.
4. *Рудницька О.П.* Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посіб. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.
5. *Сипченко І.В.* Формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики. Дис. ...канд. пед. наук. - К., 1997. – 191 с.
6. *Хлєбнікова О.В.* Формування досвіду музично-виконавської діяльності у студентів вузів культури. Автореф. дис. канд. пед. наук. - К., 2001. – 19 с.

УДК 378.147:159.922.4:78

Хоружа О.В.

ЕТНОПЕДАГОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ

В статтє рассматривается поэтапная методика формирования этнопедагогического мышления будущих учителей музыки. Раскрыты цели, задания и методы каждого этапа. Представлены результаты сравнительного анализа контрольного и формирующего экспериментов, подтверждающие эффективность разработанной методики.

Ключевые слова: *этнопедагогическое мышление, этапы формирования, компонент, метод, учитель музыки.*

На сучасному етапі входження України в світовий освітньо-інформаційний простір розбудова системи національної освіти набуває пріоритетного значення. Основні нормативно-правові документи освітянської галузі передбачають формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації, відтворення культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків, підготовку нової генерації педагогічних кадрів, невіддільність освіти від національного ґрунту, її органічне поєднання з національною історією та народними традиціями, прилучення до надбань народної творчості, здобутків української та світової культури, побудову освіти в Україні на засадах гуманізму. Фундаментальні позиції, обґрунтовані в документах, вимагають від вищої школи інноваційних підходів до фахової підготовки нової генерації вчителів музики. Їх специфіка полягає у необхідності формування особистості вчителя, наділеної високим рівнем інтелектуальних можливостей, спрямованих на відродження духовності українського народу, збереження національної ідентичності в царинах музичної культури, педагогічної освіти та науки, що є запорукою успішного розвитку суспільства і держави.

Відповідь на виклики сьогодення полягає у формуванні етнопедагогічного мислення вчителя музики, яке поєднує інтенсифікацію інтелектуального розвитку із формуванням творчої високогуманної особистості на основі системи духовних цінностей, надбаних

українським народом за багатвікову історію його існування. Адже саме етнопедагогічне мислення спрямовує педагогічну діяльність його на формування духовної культури, виховання патріотизму і гідності підрастаючого покоління на основі синтезу двох основних напрямків руху сучасної освіти: гуманізації та формування національної свідомості. Однак необхідна для ефективного забезпечення вищезазначених процесів етнопедагогічна підготовка майбутніх учителів музики сьогодні не є цілеспрямованою і достатньою.

Таким чином, *актуальність* проблеми формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики обумовлена необхідністю вирішення ряду протиріч:

- між потребою суспільства у створенні повноцінної національної системи виховання молоді в Україні і необхідністю розробки новітніх технологій, що сприяють ефективності цього процесу;
- між потенційними можливостями української етномузичної педагогіки щодо удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музики і недостатньою кількістю наукових досліджень, здійснених у цьому напрямку;
- між необхідністю переосмислення музично-педагогічної освіти всіх рівнів у контексті принципів гуманізму та демократизму як усвідомлення цінності кожної особистості і недостатньою підготовленістю майбутніх учителів музики до означених процесів;
- між об'єктивними можливостями вищої музично-педагогічної освіти щодо інтенсифікації інтелектуального розвитку студентства шляхом поєднання потенціалу народної педагогіки із можливостями поліхудожнього виховання і відсутністю концептуально-технологічної моделі, спрямованої на вирішення цієї задачі.

З огляду на вищезазначене, *метою* нашого дослідження є створення дієвої методики формування етнопедагогічного мислення (ЕПМ) майбутнього вчителя музики як одного з інструментів забезпечення процесів реформування сучасної освіти.

Оскільки етнопедагогічне мислення майбутнього вчителя музики нами визначено в якості цілісної динамічної системи, де кожному структурному компоненту відповідає певний функціональний, то етапи її формування пов'язані з послідовним формуванням означених компонентів. На першому етапі відбувалось формування *мотиваційного* компоненту, якому відповідає *функція цілеутворення* щодо набуття фаху висококваліфікованого учителя музики з урахуванням ступеню найвищої якості та адекватного усвідомлення приналежності до свого народу. Цей етап включав формування етнопедагогічного потребово-цільового конструкту задля забезпечення вектору етнопедагогічної спрямованості мислення як основи синтезу потребового і цільового блоків у структурі мотиваційного компоненту. Оскільки вектор етнопедагогічної спрямованості мислення студентів здійснює усвідомлену та емоційно виражену орієнтацію на отримання етнопедагогічних, етномузичних, етнологічних знань – змістової бази формування ЕПМ, то перший етап визначено як *орієнтаційно-базовий*.

На другому етапі відбувалось формування *когнітивно-ціннісного компоненту* ЕПМ, якому відповідає *функція розуміння*, що забезпечує утворення етнопедагогічних понять як одиниці етнопедагогічної компетентності. Цей етап включав засвоєння цінностей і виховних ідеалів української етнопедагогіки на основі поглиблення комплексу етнопедагогічних, етномузичних, етнологічних знань шляхом активізації мисленневих операцій у процесі фахової підготовки. Результатом цього етапу стало набуття студентами етнопедагогічного тезаурусу. З огляду на вищезазначене, другий етап формування ЕПМ майбутнього вчителя музики був визначений як *аксіологічно-поглиблюючий*.

На третьому етапі відбувалось формування *фахово-творчого компоненту* ЕПМ, якому відповідає *функція постановки і вирішення етнопедагогічних задач*. Сутність цього етапу полягає у розвитку креативності ЕПМ як здатності до правильного формулювання задач, підбору найбільш ефективних етнопедагогічних методів і засобів їх практичного вирішення, виявлення ситуативної і надситуативної проблемності, усвідомленого розвитку особистих творчих умінь і навичок. Оскільки означені позиції вимагають узагальнення отриманих теоретичних знань з

української народної педагогіки, етномузичної педагогіки, українознавства для ефективного їх застосування під час проходження педагогічної практики, а також наявності рефлексії щодо осмислення набутих у процесі фахової підготовки знань, умінь і навичок, то третій етап його формування ми визначаємо як *рефлексивно-узагальнюючий*.

Отже, на кожному з етапів відбувається формування одного із структурних компонентів ЕПМ і передбачається відпрацювання відповідної функції. Кожен з етапів містить блоки, які відповідають основним блокам роботи викладача у вищому музично-педагогічному навчальному закладі згідно індивідуального плану. До таких блоків відносяться наступні:

- навчально-методичний (вивчення навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, циклу природничо-наукової предметно підготовки, циклу професійно-орієнтованої підготовки);
- науковий (наукова робота із студентами в частині підготовки доповідей НТТСМ, лекцій-концертів у загальноосвітніх школах, індивідуальної наукової роботи з окремими студентами, гуртками та проблемними групами);
- організаційно-виховний (поза-аудиторні заходи навчально-виховного процесу: відвідування культурно-мистецьких заходів, екскурсій, організації силами викладачів та студентів заходів у гуртожитку тощо).

На першому – орієнтаційно-базовому етапі – відбувалося закладення мотивації учіння щодо набуття студентами етнопедагогічного досвіду. Мета цього етапу – формування вектору етнопедагогічної спрямованості мислення майбутніх учителів музики як результату синтезу потребового і цільового блоків у структурі мотиваційного компоненту ЕПМ. Інструментом такого синтезу є утворення етнопедагогічного потребово-цільового конструкту виключно на особистісно-смісловій основі. Відповідно до мети на цьому етапі формувального експерименту було поставлено наступні завдання: початкове ознайомлення студентів із базовими положеннями української народної педагогіки, її цінностями, методами і засобами; стимулювання потребового збудження щодо набуття етнопедагогічних, етномузичних, етнологічних знань і відповідних умінь; надання потребовому спонуканню тонічного характеру шляхом підтримання інтересу щодо означеної групи знань і відповідних умінь; забезпечення позитивного ставлення студентів до пріоритетного застосування під час фахової підготовки українського музичного фольклору; формування ціннісних переконань щодо значущості етнопедагогічного досвіду для отримання найвищого ступеню фаховості і кваліфікованості майбутнього вчителя музики.

Орієнтаційно-базовий етап формувального експерименту включав застосування ряду як загальнонаукових, так і емпіричних методів. До таких відносяться пояснення, заохочення, самостійне опрацювання відповідних джерел, структурування етнопедагогічної, етнологічної та музично-педагогічної інформації та ін. Але провідна роль на цьому етапі відводилася групі методів стимулювання і мотивації учіння [2], яка містить дві основні підгрупи. Перша підгрупа методів стимулювання інтересу до української народної педагогіки, етномузичної педагогіки, українського музичного фольклору включала пізнавальні ігри, рольові ігри, методи інсценізації, навчальні дискусії. З другої підгрупи методів стимулювання обов'язку і відповідальності були застосовані наступні методи: метод роз'яснення значимості етнопедагогічних, етномузичних, етнологічних знань і відповідних умінь, який сприяв стимулюванню навчально-пізнавальної діяльності студентів на основі роз'яснення цілей засвоєння означеної групи знань; метод пред'явлення навчальних вимог; методи контролю і самоконтролю, а також метод заохочення в учінні. Всі вони застосовувалися з метою підтримки й розвитку позитивного ставлення студентів до етнопедагогічної і етномузичної проблематики.

З огляду на вищезазначене, нами була визначена сукупність методів формування етнопедагогічного потребово-цільового конструкту, який забезпечує спрямованість мислення студентів на основі синтезу потребового і цільового блоків. Методичне забезпечення формування етнопедагогічного потребово-цільового конструкту полягає у

наступному. Для стимуляції потребового збудження щодо набуття етнопедагогічних, етномузичних, етнологічних знань використовувались методи контролю і самоконтролю, а також прийом створення ситуації новизни. Для перманентного продукування кола пізнавальних потреб щодо пошуку та набуття означених знань застосовувались методи стимулювання інтересу: навчальної дискусії, пізнавальних, симуляційних ігор, інсценізації, а також прийоми створення ситуацій морального переживання, подиву. З метою актуалізації перманентного продукування художньо-естетичних потреб щодо слухання та виконання українського музичного фольклору були залучені методи художньої ілюстрації, заохочення в учінні, пред'явлення навчальних вимог, а також прийоми створення ситуації вибору, образності, самостійного оцінювання. Задля забезпечення здатності майбутніх учителів музики до застосування у фаховій діяльності етнопедагогічних засобів і методів були використані метод роз'яснення значимості набуття означених знань і прийом створення ситуації актуальності.

Метою другого – *аксіологічно-поглиблюючого етапу* – було визначено формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів музики як системи етнопедагогічних, етнологічних, етномузичних знань і умінь щодо засвоєння цінностей і виховних ідеалів української народної педагогіки, що виявляється під час вирішення практичних завдань фахової діяльності. Відповідно до мети було вирішено завдання щодо поглибленого надання студентам етнопедагогічних, етномузичних, етнологічних знань і відповідних умінь, активізації мисленневих операцій, створення розгалуженої системи етнопедагогічних понять, створення фонду зразків українського народного та класичного мистецтва. Для досягнення мети і вирішення завдань залучались як загальнонаукові, так і емпіричні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, колективне формулювання висновків, проблемне викладення навчального матеріалу, тестування, діагностичні завдання, бінарні методи. За допомогою означених методів було експериментально перевірено значущість етнопедагогізації навчально-виховного процесу як однієї з умов формування етнопедагогічного мислення майбутніх учителів музики.

На третьому – *рефлексивно-узагальнюючому етапі* – відбувалось формування фахово-творчого компоненту ЕПМ на основі активізації функцій постановки і вирішення задач, а також рефлексії. Було здійснено ряд експериментально-методичних заходів у контексті креативно-конструктивного критерію, що надало змогу з'ясувати міру чутливості студентів до сприйняття етнопедагогічних задач, наявність розвитку навичок імпровізації згідно жанрів українського музичного фольклору, ступінь оригінальності творчої інтерпретації зразків українського народного та класичного мистецтва. Метою рефлексивно-узагальнюючого етапу ми визначили формування креативності ЕПМ майбутніх учителів музики, що включало здатність до виявлення ситуативної і надситуативної проблемності при підпорядкуванні першої останній, до підбору етнопедагогічних методів та засобів вирішення проблемних ситуацій і творчого їх поєднання із загальнопедагогічними методами та засобами, усвідомлений розвиток особистих творчих умінь і навичок. При цьому ми спиралися на думку М.Кашапова, який, підсумовуючи досвід досліджень у царині креативності, зробив наступне узагальнення: “Креативністю називають здатність продукувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення і поведінки, швидко і правильно вирішувати проблеми і проблемні ситуації” [1, с. 332].

Відповідно до мети на цьому етапі формувального експерименту було поставлено наступні завдання: узагальнення отриманих теоретичних знань з української народної педагогіки, етномузичної педагогіки, українознавства; формування умінь і навичок для ефективного їх застосування під час проходження педагогічної практики; формування рефлексивних мисленневих дій щодо осмислення набутих у процесі фахової підготовки знань, умінь і навичок.

Стратегія формування ЕПМ на рефлексивно-узагальнюючому етапі здійснювалась шляхом наведення студентів на організацію власних дій під час фахової підготовки та практичної фахової діяльності, на пошук алгоритму, який керує мисленневою діяльністю. На

цьому етапі використовувались методи моделювання проблемних ситуацій, мисленнєвого вправлення, творчі завдання, інсценізації зразків українського музичного фольклору, тренінгові методи креативності мислення, музичної імпровізації, метод педагогічних спостережень і самоспостережень, метод вивчення і узагальнення педагогічного досвіду. За допомогою означених методів було експериментально перевірено значущість міжпредметної інтеграції навчальних дисциплін як однієї з умов формування етнопедагогічного мислення майбутніх учителів музики.

З метою визначення ефективності запровадженої методики формування етнопедагогічного мислення майбутніх учителів музики, виявлення якісних і кількісних змін у досліджуваних процесах, використовувалось спеціально розроблене методичне забезпечення контрольного експерименту, згідно якого проводились контрольні зрізи на основі методів, застосованих у ході констатувального експерименту, а також був здійснений порівняльний аналіз констатувального і формувального експериментів відповідно до визначених критеріїв і показників сформованості етнопедагогічного мислення в контрольній і експериментальній групах. Результати порівняльного аналізу подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості етнопедагогічного мислення майбутніх учителів музики за результатами формувального експерименту (чисельник – абсолютний показник, знаменник – відносний показник)

Критерії	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Мотиваційно-спрямувальний	8/11,4	18/26,5	18/25,7	33/48,5	44/62,8	17/25,0
Операційно-компетентнісний	4/5,7	24/35,3	25/35,7	28/41,2	41/58,6	16/23,5
Креативно-конструктивний	11/15,7	19/27,9	18/25,7	40/58,8	41/58,6	17/25,0
Загальний показник сформованості ЕПМ	9/12,9	19/27,9	17/24,3	32/47,1	44/62,8	17/25,0

Наведені результати порівняльного аналізу, отримані за допомогою методів математичної статистики, підтвердження статистичної гіпотези доводять ефективність розробленої методики формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики, можливість її застосування у різних навчальних групах, а також її екстраполяції. Методика органічно входить у процес фахової підготовки студентів вищих музично-педагогічних навчальних закладів, не перевантажуючи навчально-виховний процес збільшенням годин, одночасно забезпечуючи підсилення мотивації щодо отримання фаху саме вчителя музики з урахуванням найвищого ступеню якості; усвідомлення національної самоідентифікації і завдань щодо виховання у підростаючого покоління компонентів духовності, притаманних українському народові; підвищення якості етнопедагогічної і етнологічної підготовки студентів до набуття етнопедагогічно-ціннісної ерудованості і компетентності; активізацію мисленнєвих операцій, розвиток креативності інтелектуальних процесів відповідно національних особливостей мислення: вирішення проблемності згідно паритету виховних ідеалів української народної педагогіки; розвиток творчих музичних умінь згідно музичного мислення народу, відображеного у музичному фольклорі.

Література

1. **Кашапов М.М.** Психолого-педагогический тренинг творческого мышления // Психология профессионального педагогического мышления / Под ред. М.М.Кашапова. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. – 398 с.
2. **Мойсеюк Н.Є.** Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001. – 608 с.